

Ο ασπασμός της Θείας Λειτουργίας

Ορθοδοξία / Θεία Λατρεία

Ιεροδιάκονος Γεώργιος Ζαραβέλας, Θεολόγος, ΜΑ Ιστορικής Θεολογίας – Λειτουργικής ΕΚΠΑ

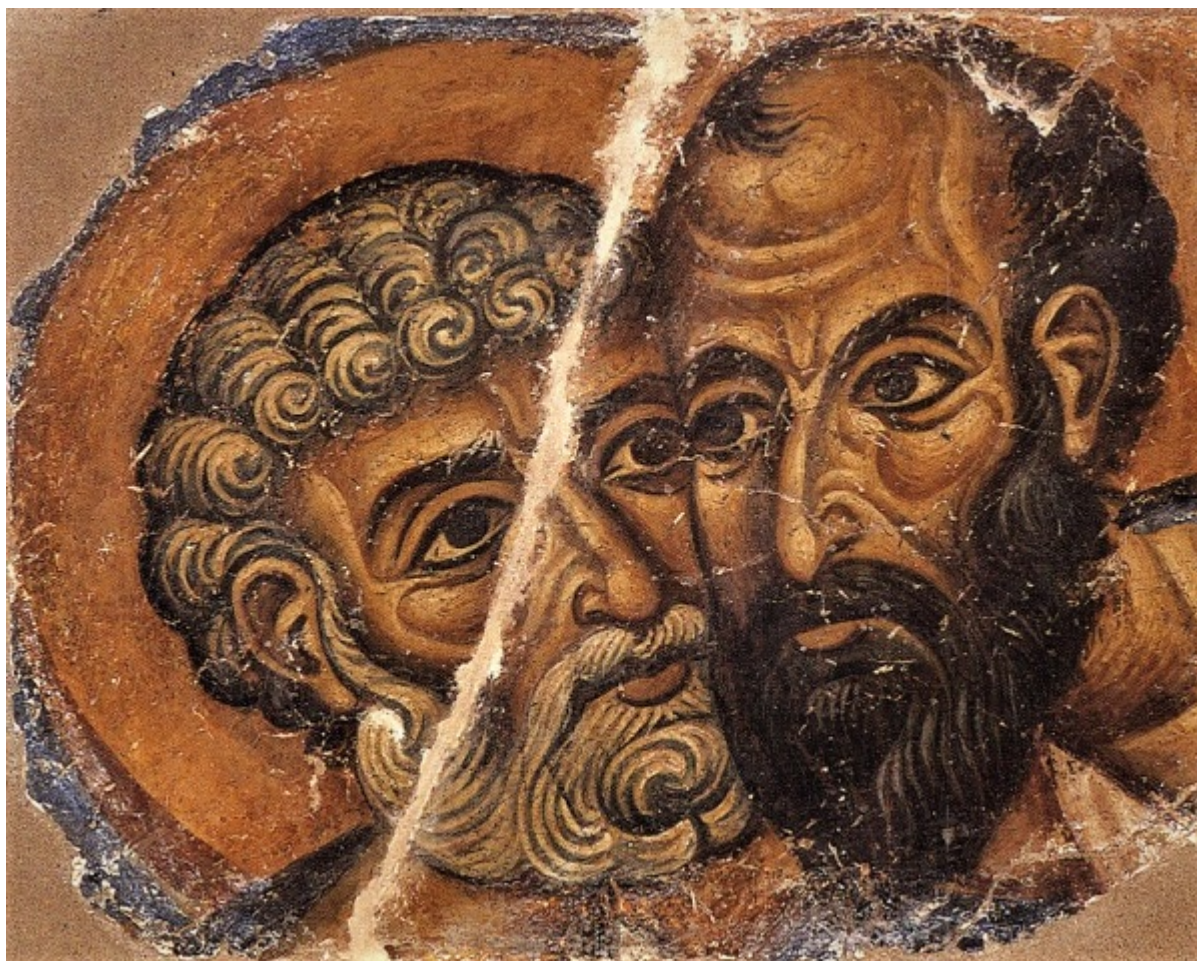

Ο ασπασμός όλων των μελών της σύναξης κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας, πριν να αρχίσει το τμήμα της Αγίας Αναφοράς, συνιστούσε μέρος των αρχέγονων τύπων του μυστηρίου. Το κατά Ματθαίο Ευαγγέλιο αναφέρει ότι, «*ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον κάκει μνησθῆς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὑπάγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου*» (Μτ. ε', 23-24). Η μαρτυρία αυτή είναι θεμελιακή για την καθιέρωση του ασπασμού πριν από την έναρξη της προσφοράς της αναίμακτης θυσίας. Η πατερική παράδοση διδάσκει ότι ο ασπασμός δεν είναι συμβολικός και εικονικός, αλλά η ζώσα έκφραση της ίδιας της αγάπης μεταξύ των μελών της σύναξης.

Η σύγχρονη διάταξη των τελούμενων λειτουργικών τύπων της Ανατολικής Εκκλησίας αγνοεί στην πληρότητά του τον ασπασμό, αφού περιορίζεται πλέον μόνο στον κλήρο. Η αρχική οντολογική υπόσταση του ασπασμού δίνει πλέον τη

θέση της σε μια απλή τελετουργική προτροπή, χωρίς ιδιαίτερο νόημα, αφού πρακτικά δεν υφίσταται ο προτρεπόμενος ασπασμός. Η σημασία του ασπασμού αναδεικνύεται μέσα από την ιστορία της Θείας Λειτουργίας, με τη συνεξέταση του τυπικού των αρχέγονων λειτουργικών τύπων, όσο και των αντιστοιχών άλλων χριστιανικών ομολογιών.

Η απόδοση του ασπασμού των μελών της σύναξης ανταλλασσόταν μεταξύ όλων των μελών. Ο αναγκαίος λειτουργικός χρόνος, ώστε να ολοκληρωθεί ο ασπασμός, ήταν ικανός και δεν καλυπτόταν από μέλος, αφού, σύμφωνα με μαρτυρία του Ιουστίνου, λάμβανε χώρα «παυσάμενοι των ευχών», δηλαδή σταματούσε όχι μόνο η προσευχή, αλλά και η ψαλμωδία.

Οι αρχαίοι λειτουργικοί τύποι δεν αναφέρουν να ψάλλεται κάτι μεταξύ των δύο εκφωνήσεων, στις οποίες μεσολαβούσε ο ασπασμός. Ο ασπασμός, η χερνισία και η είσοδος των Δώρων, γινόταν σε σιγή, κατά τον τύπο των Αποστολικών Διαταγών και της Λειτουργία του Αποστόλου Μάρκου, μετά ή στο μέσο της ευχής του ασπασμού και τη προσφορά του θυμιάματος. Το Ευχολόγιο του Σεραπίωνα δεν αναφέρεται στον ασπασμό. Η απουσία αυτή δεν δηλώνει το μεταγενέστερο της εισαγωγής του, δεδομένου ότι αναφέρεται ήδη από τον Κλήμη τον Αλεξανδρέα και τον Ωριγένη. Ο Κοπτικός και ο Αιθιοπικός λειτουργικός τύπος περιλαμβάνουν τον

ασπασμό μετά την απαγγελία του Συμβόλου της Πίστεως.

Ο ασπασμός είναι μέχρι σήμερα συστατικό τμήμα της Θείας Λειτουργίας της Αρμενικής Εκκλησίας και μεταδίδεται προς όλα τα μέλη της σύναξης. Ενόσω ο λαός ψάλλει τον ύμνο «Ο Χριστός εν τω μέσω ημών επεφάνη», όσοι διακονούν στο ιερό ασπάζονται το χέρι του ιερέα. Στη συνέχεια, ένας εξ αυτών μεταδίδει τον ασπασμό στον πρώτο του χορού, από τον οποίο ένας τον μεταδίδει στο λαό και έτσι αποδίδεται ο ασπασμός σε ολόκληρη τη σύναξη. Το ίδιο ισχύει σχεδόν και για τις Ελληνόρρυθμες Ρωμαιοκαθολικές συναξείς, όπου ο ασπασμός μεταδίδεται μεταξύ των μελών με χειραψία, μεταξύ των κοντινών πιστών, χωρίς να ασπάζονται όλοι όλους.

Ο τύπος του Αποστόλου Ιακώβου του Αδελφοθέου, σύμφωνα με την προσαρμοσμένη στη σύγχρονη τέλεσή του τυπική διάταξη, ορίζει τον ασπασμό διά χειραψίας, με την ταυτόχρονη χαμηλόφωνη αναφώνηση του στίχου: «Η ειρήνη του Θεού μεθ' ημών» και ενόσω ο χορός ψάλλει σε αργό μέλος τον στίχο «*Ἀγαπήσω σε, Κύριε, ἡ ἰσχύς μου. Κύριος στερέωμά μου καὶ καταφυγή μου καὶ ῥύστης μου*» (Ψαλμ. ιζ', 1).

Οι διακονικές εκφωνήσεις, οι οποίες καλούν τα μέλη της σύναξης να ανταλλάξουν ασπασμό, προέτρεπαν να εκδηλώσουν την μεταξύ τους αγάπη με την απόδοση φιλιού. Οι λειτουργικοί τύποι των Αποστολικών Διαταγών και Ιακώβου του Αδελφοθέου περιλάμβαναν την εκφώνηση: «Αγαπήσωμεν (ἢ ασπασώμεθα) ἀλλήλους ἐν φιλήματι αγίῳ», ενώ ο τύπος του Αποστόλου Μάρκου: «*Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι αγίῳ*».

Οι βυζαντινοί λειτουργικοί τύποι είχαν αντίστοιχη προτροπή, μέχρι τον Στ' αι., κατά τον οποίο έγινε η εισαγωγή του Συμβόλου της Πίστεως. Το πρώτο μέρος της σώζεται ως σήμερα, τόσο στη Θεία Λειτουργία του ι. Χρυσοστόμου, όσο και σε εκείνη του Μεγάλου Βασιλείου: «*Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους*». Το δεύτερο τμήμα της εν λόγω εκφώνησης «*ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν*» συνιστά διασκευή της αρχικής εκφώνησης, που καλούσε σε ασπασμό, αφού έγινε η εισαγωγή του Συμβόλου της Πίστεως. Η αρχική εκφώνηση, επομένως, προσαρμόστηκε στα νέα δεδομένα, αφού ατόνησε η απόδοση του ασπασμού, ενώ όλο το βάρος της έπεσε στην Ομολογία της Πίστεως.

Η μελώδηση του ψαλμικού στίχου «*Ἀγαπήσω σε, Κύριε, ἡ ἰσχύς μου*» συνιστά κατάλοιπο της αρχαίας συνήθειας να λέγεται από κάθε μέλος, όταν ασπαζόταν κάποιο άλλο. Οι αρχαίες διατάξεις και τα χειρόγραφα της Θείας Λειτουργίας αναφέρουν ότι ο στίχος αυτός λεγόταν μία ή τρεις φορές, ακόμα και ότι συνοδευόταν από το δεύτερο στίχο του ιδίου Ψαλμού: «*Ο Θεός μου βοηθός μου, ἐλπὶς ἐπ' αὐτόν*». Η επίμονη αναφορά των χειρογράφων στο «*Ἀγαπήσω σε*»

μαρτυρά την αρχαικότητα και την καθολικότητα της απαγγελίας του. Η ψαλμωδία του έως σήμερα κατά τον ασπασμό του κλήρου στα συλλείτουργα συνηγορεί στη θέση, ότι ο στίχος αυτός συνόδευε τον ασπασμό, όμως με κάθε επιφύλαξη, δεδομένου ότι έχουν παρέλθει αρκετοί αιώνες από την έκπτωση της καθολικότητας του ασπασμού.

Η εισαγωγή στο σημείο αυτό του στίχου: «*Πατέρα, Υιόν και Άγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον και ἄχώριστον*» ήρθε σαν απόρροια της έκπτωσης του ασπασμού και της εισαγωγής του Συμβόλου της πίστεως. Η μελώδηση του στίχου αυτού προετοιμάζει τη σύναξη για την από κοινού απαγγελία του Συμβόλου. Η βαρύτητα της διακονικής εκφώνησης δίνεται, εν προκειμένω, στο Σύμβολο, σε αντίθεση με τα συλλείτουργα, όπου ο ασπασμός είναι ενεργός και το βάρος της διακονικής εκφώνησης πέφτει σε εκείνον και όχι στην Ομολογία της Πίστεως, που ούτως ή άλλως θα ακολουθήσει.

naxioimelistes.blogspot.com

Βιβλιογραφία:

Ευδοκίμωφ Π., *Η προσευχή της Ανατολικής Εκκλησίας. Η βυζαντινή λειτουργία του αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου*, μετάφρ. Παπαζάχου Μ.-Τζέρπος Δημ., Σειρά: Λογική Λατρεία, αρ. 1, εκδ. Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 1980.

Πανώτη Αρ. (επιμ.), *Λειτουργικόν Ιεροσολύμων. Η Θεία Λειτουργία του Αγίου Ιακώβου του «Αδελφού του Κυρίου»*, Αθήναι 2000.

Τρεμπέλα Παν. Ν., *Λειτουργικοί Τύποι Αιγύπτου και Ανατολής. Συμβολαί εις την Ιστορίαν της Χριστιανικής Λατρείας*, τ. Β', εκδ. Αδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ», Αθήναι 2008³.

Φουντούλη Ιω. Μ., *Απαντήσεις εις λειτουργικάς απορίας*, τ. Γ', εκδ. Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2002³.

Του Ιδίου, *Κείμενα Λειτουργικής*, τ. Γ': *Θείαι Λειτουργίαι*, Θεσσαλονίκη 2005.

Του Ιδίου, *Λειτουργική Α'.* *Εισαγωγή στη Θεία Λατρεία*, εκδ. Μυγδονία, Θεσσαλονίκη 2000³.

<https://bit.ly/3BiMiPy>